

PORADNIK JĘZYKOWY DLA UCZNIA

MARZEC

W edycji marcowej poradnika poznacie zasady, które pomogą Wam uniknąć błędów ortograficznych dotyczących pisowni wielką i małą literą.

Uwaga językowa:

Możemy pisać:

- ✓ wielką literą,
- ✓ dużą literą,
- ✓ małą literą,
- ✓ od dużej litery,
- ✓ od wielkiej litery,
- ✓ od małej litery.

Nie możemy za to pisać:

- ✗ z wielkiej litery,
- ✗ z dużej litery,
- ✗ z małej litery.

❖ WIELKĄ LITERĄ PISZEMY:

1. Imiona, nazwiska ludzi, imiona własne zwierząt i drzew, imiona własne bogów oraz istot mitologicznych, pseudonimy i przezwiska ludzi, np. Allach (Allah), Zeus, Pegaz, Cerber, Sfinks, Sabata, Krzywousty.

- **Uwaga:** Nazwy pospolite użyte w funkcji imion własnych postaci literackich należy pisać wielką literą, np. Podkomorzy, Wojski, Hrabia, Asesor (postacie z „Pana Tadeusza” A. Mickiewicza).

2. Jeśli przydomek jest wyrażeniem przyimkowym, to występujące w nim rzeczowniki piszemy wielką literą, a przyimek małą, np. Jan bez Ziemi, Biedaczyna z Asyżu, Jan z Tęczyna.

3. Nazwy mieszkańców części świata, np. Amerykanin, Australijczyk, Europejczyk.

4. Nazwy hipotetycznych mieszkańców planet, np. Marsjanin, Wenusjanin.

5. Nazwy mieszkańców krajów, np.

- Polka (*obywatelka Polski*), ale polka (*jako taniec*)
- Szwajcar (*obywatel Szwajcarii*), ale szwajcar (*odźwierny*)
- Greczynka (*obywatelka Grecji*), ale greczynka (*suknia*)
- Babilończyk (*obywatel państwa*), ale babilończyk (*mieszkaniec miasta*)

6. Nazwy członków narodów, ras i szczepów, np. Żyd (*członek narodu*), ale żyd (*jako wyznawca judaizmu*), Murzyn (*człowiek rasy czarnej*), ale murzyn (*ktoś bardzo opalony*), Metys, Słowianin.

7. Nazwy mieszkańców terenów geograficznych, np. regionów, krain, prowincji: Kurp, Bawarczyk, Ślązaczka, Kaszub, Pomorzanin.

➤ **Uwaga:** Krakowianka (*mieszkanka Krakowskiego*), ale krakowianka (*mieszkanka Krakowa*)

8. Nazwy dynastii, np. Burbonowie, Hohenzollernowie, Jagiellonowie.

9. Przymiotniki dzierżawcze (odpowiadające na pytanie czyj?, odnoszące się do właściciela, autora, twórcy) utworzone od imion własnych, zakończone na: -owski, -owy, -in, -yn, -ów, np. dramat Szekspirowski, poezja Miłoszowa.

Ale: rok mickiewiczowski (*jaki?*), balzakowski wiek, ogród jordanowski, syzyfowe prace, porównanie homeryckie, komedie molierowskie.

10. Nazwy świąt i dni świątecznych w odróżnieniu od ich nazw opisowych, np. Nowy Rok, Boże Narodzenie, Gwiazdka, Wniebowzięcie, Wielkanoc, (*ale: niedziela wielkanocna*), Popielec, (*ale: środa popielcowa*), Wielki Czwartek, Wielki Tydzień, Boże Ciało, Zaduszki, Wszystkich Świętych, Zielone Świątki, 3 Maja, Dzień Matki, Narodowe Święto Niepodległości.

11. Nazwy imprez międzynarodowych lub krajowych, którym organizatorzy chcą nadać specjalny tytuł, np. Igrzyska XXV Olimpiady, Wielka Pardubicka, Ogólnopolski Konkurs Ortograficzny „Mistrz Ortografii”, Światowy Dzień Młodzieży, Dzień Ziemi.

Przymyki występujące wewnątrz tych nazw piszemy małą literą, np. V Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej, Dzień bez Samochodu.

12. W tytułach- odmiennych i nieodmiennych czasopism i cykli wydawniczych oraz nazw wydawnictw seryjnych piszemy wielką literą wszystkie wyrazy z wyjątkiem przymków i spójników występujących wewnątrz tych nazw, np. Gazeta Wyborcza, To i Owo, Biblioteka Wiedzy o Prasie, Po Prostu. (UCHWAŁA RADY JĘZYKA POLSKIEGO- 2008 r.)

13. Pierwszy wyraz w tytułach utworów literackich, naukowych, w tytułach odezwo, deklaracji, ustaw, akcji charytatywnych, np. Kodeks pracy, Konstytucja 3 maja, Deklaracja praw człowieka, Karta nauczyciela, Ustawa o wychowaniu w trzeźwości.

➤ **Wyjątki:** *Stary Testament, Nowy Testament, Pismo Święte, Biblia Tysiąclecia, a także tytuły ksiąg biblijnych, np. Księga Liczb, Księga Psalmów, Księga Powtórzonego Prawa, Dzieje Apostolskie.*

14. W muzyce na oznaczenie tonacji durowych używamy wielkich liter, a tonacji molowych małych, np.

- D-dur *a-moll*

-B-dur *b-moll*

-C-dur *c-moll*

➤ **Uwaga:** W tytułach utworów muzycznych wyraz, który jest nazwą gatunkową utworu, piszemy małą literą, np. symfonia Pastoralna, sonata Księżycowa, symfonia Beethovena, nokturn Es-dur.

15. Nazwy krojów czcionek drukarskich, np. Ariel, Silesia, Times New Roman.

16. Nazwy języków programowania i systemów komputerowych, np. Windows, Word.

17. Jednowyrazowe nazwy programów radiowych i telewizyjnych, tytuły audycji, słuchowisk, widowisk, np. Animals, Ciuchcia, Panorama, Wieczorynka, Wiadomości.

18. Natomiast w wielowyrzowych nazwach programów radiowych i telewizyjnych wielką literą pisze się tylko pierwszy wyraz, np. Przegląd wydarzeń tygodnia, Poezja na dobranoc, Sportowa niedziela.

- **Uwaga:** Jeśli program telewizyjny lub radiowy ma charakter cykliczny, wszystkie wyrazy w tytule (oprócz przyimków i spójników) należy pisać wielką literą, np. Katolicki Magazyn Młodzieżowy, Teatr Telewizji.

19. Tytuły modlitw, np. Gorzkie żale, Modlitwa za rodziców.

ale: *Modlitwa Pańska, Skład Apostolski, Anioł Pański, Litania do św. Franciszka z Asyżu.*

20. Nazwy gwiazd, planet i konstelacji, np. Mars, Gwiazda Polarna, Wielki Wóz, Droga Mleczna, Księżyc, Ziemia, Słońce, Galaktyka - tylko w znaczeniu terminów astronomicznych, natomiast w znaczeniu pospolitym małą literą, np.

Naszą planetą jest Ziemia.

Coraz częstsze są trzęsienia ziemi.

Poza naszą Galaktyką istnieją jeszcze inne galaktyki.

21. Jednowyrazowe i wielowyrzowe nazwy własne państw, regionów, prowincji, stanów, miast, osiedli, wsi, np. Rzeczpospolita Polska, Księstwo Warszawskie, Wielkie Księstwo Poznańskie, Krakowskie, Poznańskie, Teksas.

Ale: *państwo polskie, państwo czeskie, węgierskie.*

Podobnie piszemy wyrazy pospolite używane w znaczeniu nazwy własnej, np.

Korona (*Polska*), Trójmiasto (*Gdańsk, Gdynia, Sopot*), Kraj Wschodzącego Słońca, Kraj Kwitnącej Wiśni, ale *kraj samurajów (Japonia)*.

22. Nazwy obszarów geograficzno-kulturowych, np.

Wschód (Azja), Zachód (kraje zachodniej Europy) ; ale *wschód, zachód jako strony świata.*

23. Jednowyrazowe nazwy geograficzne i miejscowe, np. Gubałówka, Powiśle.

24. Wielowyrzowe nazwy geograficzne i miejscowe, np. Morskie Oko, Rzeka Świętego Wawrzyńca, Dolny Śląsk, Wielki Kociot Śnieżny.

- **Uwaga:**

- Jeśli nazwa własna składa się z dwu członów i drugi człon jest rzeczownikiem w mianowniku nieodmieniającym się, wtedy człon pierwszy traktujemy jako wyraz pospolity i piszemy go małą literą, np. pustynia Gobi, półwysep Hel, morze Bałtyk, morze Marmara.

- Jeśli nazwa własna składa się z dwu członów i człon drugi jest rzeczownikiem w dopełniaczu lub przymiotnikiem w mianowniku, oba człony pisze się wielką literą, np. Cieśnina Meksykańska, Kanał Panamski, Góra Kościuszki, Hala Gąsienicowa.

- Przymiotniki: południowy, północny, wschodni, zachodni pisze się wielką literą, jeśli są integralną częścią nazw geograficznych, nazw państw oraz innych jednostek terytorialnych lub administracyjnych, np. Republika Południowej Afryki, Tatry Zachodnie.

- Przyimki występujące wewnątrz tych nazw piszemy małą literą, np. Nakło nad Notecią albo Nakło n. Notecią, Gródek nad Dunajcem albo Gródek n. Dunajcem.

25. Jedno- i wielowyrzowe nazwy dzielnic, ulic, placów, rynków, parków, bulwarów, budowli, zabytków, obiektów sportowych, np. Żoliborz, Łazienki, Planty, Rynek, Powązki, Barbakan, Spodek.

26. Jeśli stojący na początku nazwy wielowyrazowej wyraz: ulica, aleja, plac, park, kopiec, kościół, klasztor, pałac, willa, zamek, most, molo, brama, pomnik, cmentarz itp. jest tylko nazwą gatunkową (rodzajową), piszemy go małą literą, a pozostałe wyrazy wchodzące w skład nazwy - wielką literą, np.

* ulica 3 Maja, ulica Dwóch Krzyży, ulica Świętego Jana albo ulica św. Jana, ulica Na Niskich Łąkach;

* bulwar Nadmorski;

* park Jordana, park Ujazdowski;

* kopiec Józefa Piłsudskiego;

* kościół Mariacki, kościół Świętego Krzyża albo kościół św. Krzyża, kościół Na Skałce;

* klasztor Dominikanów, klasztor Norbertanek;

* most Grunwaldzki, most Poniatowskiego;

* cmentarz Rakowicki;

* pomnik Adama Mickiewicza,

* pałac Krasińskich, pałac Radziwiłłów, pałac Pod Globusem; **ale**: Pałac Kultury i Nauki, Pałac Staszica, Pałac Elizejski, Pałac Namiestnikowski oraz Pałac Prezydencki;

* willa Atma;

* osiedle Zawodzie;

* plac Trzech Krzyży, plac Na Rozdrożu, plac Sejmu Śląskiego;

* rondo Waszyngtona;

* kolumna Aleksandra;

* sobór Świętego Izaaka;

* bastion Wyskok;

* dzwon Zygmunt;

* aleja Przewodników Tatrzańskich (*l. poj.*), **ale**: Aleje Jerozolimskie (*l. mn.*)

➤ **Uwaga:** *Brama Floriańska*- pisownia ta wynika ze zwyczaju językowego.

Brama Morawska – kraina geograficzna.

27. Wyrazy wchodzące w skład określenia dotyczącego nazw ulic, placów i parków oraz różnego typu budowli piszemy wielką literą, natomiast spójniki i przyimki wchodzące w skład nazwy piszemy małą literą, np. plac Wolności i Zwycięstwa, park Biegu po Zdrowie, kościół Świętych Piotra i Pawła, pomnik Zaślubin Polski z Morzem.

28. Jedno- i wielowyrzowe nazwy własne przedsiębiorstw i lokali, np. Orbis, Lot, Delikatesy, Kawiarnia Literacka, Karczma Słupska.

29. Wyrazy wchodzące w skład nazwy określającej kawiarnię, hotel, zajazd, aptekę, księgarnię, sklep, bar, winiarnię piszemy wielką literą, natomiast jeśli wyraz stojący przed tą nazwą jest tylko nazwą gatunkową przedsiębiorstwa lub lokalu, piszemy go małą literą, np. kawiarnia Kryształowa, zajazd U Kmicica, hotel Pod Różą, kino Rialto, księgarnia U Trzech Panów, apteka Pod Orłem, sklep Orient, winiarnia Bachus, bar Flisak, schronisko Murowaniec; nazwy te można zapisywać również w cudzysłowie, np. zajazd „U Kmicica”, hotel „Pod Różą”.

Spójniki i przyimki występujące wewnątrz nazw lokali i przedsiębiorstw piszemy małą literą, np. gospoda *Zajazd pod Babią*.

30. Nazwy indywidualne urzędów, władz, instytucji, szkół, organizacji, towarzystw, nazwy zespołów muzycznych, artystycznych i sportowych. Występujące w tych nazwach przyimki, spójniki, wyrażenia typu: imienia, pod wezwaniem, na rzecz, do spraw, numer, przeciwko, itp. piszemy małą literą, np. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Urząd Rady Ministrów, Fundacja im. Bogdana Jańskiego na rzecz Dzieci Upośledzonych Umysłowo i Fizycznie, Mali Gorzowiaczy (*zespół taneczny*).

Ale: Już czwarty *sejm* zajmuje się emeryturami. (Wyraz *sejm* został użyty jako pospolity).

31. Reguła stosowania wielkich liter odnosi się także do nazw jednostek wojskowych traktowanych jako nazwy własne, np. 1. Pułk Strzelców Podhalańskich albo I Pułk Strzelców Podhalańskich.

32. Zawsze wielką literą pisze się nazwy takich urzędów jak: Konwent Seniorów, Konwencja Narodowa.

33. Na ogół wielką literą pisze się- w znaczeniu instytucji, organizacji i ogółu wiernych - wyraz *Kościół*, natomiast towarzyszące mu określenia zapisujemy małą literą, np. Kościół zielonoświątkowy, Kościół katolicki, Kościół protestancki.

34. Wielką literą piszemy jednoosobowe nazwy urzędów w aktach prawnych, np. Akceptuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, zatwierdza Prezes Rady Ministrów, obrady Sejmu otwiera Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Obywatelskich ma uprawnienia w zakresie (...).

Natomiast w innych przypadkach piszemy małą literą, np. prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, premier, wojewoda śląski.

- **Uwaga:** Jednak zgodnie ze zwyczajem pisowni wielkimi literami można stosować również w tekstach o innym przeznaczeniu, pod warunkiem że nazwa taka odnosi się do konkretnej osoby i występuje w pełnym brzmieniu, np. *Dziś Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej odwiedził nasze miasto. Jan Kowalski został powołany na stanowisko Wojewody Małopolskiego.*

35. Nazwy orderów i odznaczeń, np. *Virtuti Militari*, Order Orła Białego, Order św. Stanisława.

36. Jednowyrazowe nazwy nagród, np. Oskar, Felix, Nobel.

37. Jeśli nazwa nagrody jest wielowyzrazowa, w zasadzie wielką literą piszemy wszystkie wyrazy wchodzące w jej skład, np. Nagroda Nobla, Nagroda im. Jana Karskiego i Poli Nireńskiej.

Natomiast jeśli stojący przed nazwą wyraz *nagroda* jest tylko wyrazem pospolitym, a jej nazwa występuje w mianowniku, wtedy piszemy go małą literą, np. nagroda Złote Lwy Gdańskie, nagroda Złota Palma.

38. Nazwy firm, marek i typów wyrobów przemysłowych, np. samochód marki Polonez albo samochód marki „Polonez”.

❖ MAŁĄ LITERĄ PISZEMY:

1. Nazwy dni tygodnia, np. poniedziałek, niedziela.

- **Wyjątki:** Wielki Czwartek, Wielki Piątek, Wielka Sobota, Wielki Tydzień.

2. Nazwy miesięcy, np. styczeń, wrzesień.

3. Nazwy okresów kalendarzowych, np. karnawał, półrocze, wiek, adwent, post.

4. Nazwy okresów, epok i prądów kulturalnych, np. średniowiecze, barok, neoromantyzm.

➤ **Wyjątek:** Młoda Polska.

5. Nazwy kierunków filozoficznych, kulturowo-artystycznych, społeczno-politycznych utworzonych od nazw ich twórców, np. dostojewszczyzna, marksizm, żeromszczyzna.

6. Nazwy wydarzeń lub aktów dziejowych, np. bitwa grunwaldzka, kongres wiedeński, pokój toruński, powstanie styczniowe, rewolucja francuska, obrady okrągłego stołu, stan wojenny.

Wyjątek stanowią tu nazwy miesięcy, którymi przenośnie określamy wypadki dziejowe we współczesnej historii Polski, np. Czerwiec '56, Grudzień '70, a także Bitwa Warszawska.

7. Nazwy obrzędów, zabaw i zwyczajów, np. andrzejki, mikołajki, dożynki, dyngus, gaik, oczepiny, turoń, walentynki, zaręczyny.

8. Nazwy gatunkowe modlitw i nabożeństw, utworów literackich i naukowych, utworów muzycznych, programów radiowych i telewizyjnych, np. litania, godzinki, msza, słuchowisko, (ale: tytuły modlitw, programów itp. piszemy wielką literą).

9. Nazwy tańców np. kankan, krakowiak, polka, twist, polonez, zbójnicki.

10. Nazwy różnego rodzaju wytworów przemysłowych, np. samochodów, aparatów, zegarków, napojów, odzieży, używane jako nazwy pospolite, a nie jako nazwy marek i typów oraz firm (*fiat, peugeot, sony, omega, pierniki toruńskie, adidas*). Ale nazwy firm i marek firmowych piszemy wielką literą np. samochód marki Fiat albo samochód „Fiat”.

11. Nazwy jednostek monetarnych, także utworzone od imion własnych, np. złoty, grosz, dolar, ludwik, napoleon, holender.

12. Nazwy sztucznych języków międzynarodowych, np. esperanto.

13. Potocznie używane jednoczłonowe nazwy roślin (drzew, krzewów, warzyw, owoców, kwiatów), np. mikołajek, jonatany, marcinki, turki.

14. Nazwy urzędów, władz, instytucji, organizacji, zakładów używane w znaczeniu nazw pospolitych, np. bank, uniwersytet.

15. Nazwy: senat, sejm, izba, izba ustawodawcza, jeśli są używane w znaczeniu nazw pospolitych, np. Ówczesny sejm zajmował się tymi problemami.

16. Tytuły naukowe i zawodowe, np. magister, doktor habilitowany, inżynier.

17. Nazwy godności, np. prezydent, premier, minister, dziekan, marszałek, generał, prezes.

18. Nazwy żołnierzy, np. ułan, piechur, kawalerzysta, pancerniak, saper.

19. Nazwy członków bractw, zgromadzeń zakonnych, np. kameduła, kapucyn, karmelitanka bosa, jezuita, franciszkanin, ale: *kościół Franciszkanów*.

➤ **Wyjątek:** Krzyżak- członek zakonu i jednocześnie obywatel państwa krzyżackiego.

20. Nazwy członków społeczności wyznaniowych, np. chrześcijanin, katolik, ewangelik, buddysta, mahometanin, żyd jako wyznawca judaizmu, (ale: *Żyd jako członek narodu*).

21. Nazwy członków partii, organizacji społecznych, zespołów artystycznych, sportowych, więźniów obozów koncentracyjnych, np. peeselowiec, legionista (*członek klubu sportowego Legia*) wiślak, oświęcimiak, sybirak, mazowszanka (*członkini zespołu Mazowsze*), ale: Mazowszanin (*jako mieszkaniec Mazowsza*)

22. Rzeczowniki utworzone od imion własnych, używane jako nazwy pospolite, np. kościuszkowiec, piłsudczyk.

23. Niejednostkowe nazwy istot mitologicznych i wierzeń religijnych, np. fauny, erynie, rusalki, syrenki, bogowie, anioły, krasnoludki.
24. Nazwy mieszkańców miast, osiedli, wsi, np. warszawianka, paryżanka, wrocławianin, żoliborzanin.
25. Nazwy absolwentów szkół, np. harwardczyk, batorak.
26. Nazwy stron świata, np. północny zachód.
27. Pojęcia i terminy geograficzne, np. biegun południowy, równik, koło podbiegunowe.
28. Nazwy okręgów administracyjnych współczesnych i historycznych, wyodrębnionych w strukturach państwowych i kościelnych, np. gmina warszawska, powiat przemyski, ziemia dobrzyńska, ziemia łęczycka, archidiecezja gnieźnieńska, diecezja poznańska.

Trening czyni mistrza.

Quiz wiedzy dotyczący pisowni wielką i małą literą

<https://learningapps.org/display?v=pv3cj3yq320>

...strowianin (o, O)

...erber (c, C)

...uropejczyk (e, E)

...owiat ...strowski (p/P; o/O)

...arsjanin (m, M)

...rancuz (f, F)

...ezuita (j, J)

...urzyn (m, M)

...łowianie (s, S)

...anał Panamski (k, K)

...omorzanin (p, P)

...ajazd U Kmicica (z, Z)

...ościół Mariacki (k, K)

...zień ...atki (d/D; m/M)

...opielec (p, P)

...omnik Adama Mickiewicza (p, P)

dramat ...ekpirowski (sz/ Sz)

rok ...ickiewiczowki (m/M)

...wiatowy ...zień ...łodzieży, (ś/ Ś; d/D; m/M)

...wist (t, T)

...azeta ...yborcza (g/G; w/W)

...eklaracja ...raw ...łowieka (d/D; p/P; cz/Cz)

...owstanie ...istopadowe (p/P; l/L)

...sięga ...salmów (k/K; p/P)

...rder Orła Białego (o, O)

...anorama (p, P)

...imes ...ew ...oman (t/T; n/N; r/R)

...olar (d, D)

...óra Kościuszki (g, G)

...wiazda ...olarna (g/G; p/P)

...rójmiasto (t, T)

...ymfonia Księżycowa (s, S)

...orskie ...ko (m/M; o/O)

...ółwysep Hel (p/P)

...usałki (r, R)

...arnawał (k, K)